

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»



КАФЕДРА МІЖНАРОДНОГО ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО
ПРАВА

**«ПРАВА ЛЮДИНИ В ПЕРІОД
ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ»**

Збірник матеріалів Міжнародної науково-
практичної конференції
(м. Одеса, 1 листопада 2024 року)

2024

УДК
341.231.14:355.271(062.552) П68

*Друкується за наказом ректора Національного університету
«Одеська юридична академія» О. В. Тодошцака
(наказ № 3177-44 від 08.10.2024 р.)*

Відповідальний редактор – президент Національного університету «Одеська юридична академія», академік НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України **Ківалов С.В.**
Заступник відповідального редактора – проректор з наукової роботи Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, професор, професор кафедри міжнародного та європейського права, Заслужений юрист України **Аракелян М.Р.**

Укладачі:

Бехруз Хашматулла Набісвич – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»;
Мануїлова Катерина Вікторівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»;
Грушко Мальвіна Валеріївна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»;
Гребенюк Дмитро Олегович – PhD, асистент кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія».

Матеріали видано в авторській редакції. Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники конференції, їх наукові керівники, які рекомендували матеріали до друку.

Адреса редколегії:

Національний університет «Одеська юридична академія», кафедра міжнародного та європейського права, м. Одеса, 65009, вул. Фонтанська дорога, 23. Тел. +38(048)719 8685

«Права людини в період збройних конфліктів»: Міжнародна науково-практична конференція, присвячена 75-річчю прийняття Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 року та Міжнародному дню прав людини. 1 листопада 2024 р., м. Одеса: збірник матеріалів конференції. Одеса. 2024. 539 с.

© НУ «Одеська юридична академія», 2024

© Кафедра міжнародного та європейського права НУ «ОЮА»

Фасій Анастасія Володимирівна
*аспірант кафедри міжнародного та європейського
права Національного університету «Одеська
юридична академія»*

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ОХОРОНИ ТА ЗАХИСТУ ПРАВА НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Захист права на психічне здоров'я в умовах надзвичайних ситуацій є одним із найбільш гострих і недостатньо розроблених питань міжнародного права. Збройні конфлікти мають руйнівний вплив не лише на фізичне здоров'я, але й на психоемоційний стан населення, особливо вразливих груп, таких як діти, жінки, люди похилого віку та особи з інвалідністю. В умовах постійної загрози для життя, втрат близьких, дестабілізації соціальної структури та економічних криз, люди масово стикаються з посттравматичними стресовими розладами, депресією та іншими психічними захворюваннями. Попередні дослідження та сумний досвід інших країн, які зазнали збройних конфліктів, свідчать про те, що щонайменше кожна п'ята людина зіштовхується з негативними наслідками для психічного здоров'я [1].

В період збройних конфліктів, національні правові системи не можуть впоратись із викликами, які стоять перед ними, що призводить до погіршення стану психічного здоров'я населення та нездатності держав гарантувати ефективний захист.

Україна, яка наразі перебуває в умовах повномасштабної війни, є яскравим прикладом країни, що стикається з серйозними викликами щодо захисту психічного здоров'я своїх громадян. Це питання набуває ще більшої гостроти через масштабність конфлікту та його вплив на всі сфери життя. Актуальність цієї теми підтверджується зростаючою кількістю наукових досліджень, програм міжнародної допомоги та гуманітарних ініціатив, спрямованих на підтримку психічного здоров'я в Україні та інших постраждалих від війни країнах.

Психічне здоров'я, як комплексний стан, що поєднує емоційні, психологічні та соціальні аспекти, визначає здатність людини адаптуватися до стресів, продуктивно працювати та робити внесок у життя суспільства [2]. В умовах збройних конфліктів, де психосоціальні ризики зростають через втрати, травми, переміщення та постійне відчуття небезпеки, забезпечення цього права стає складним.

Право на психічне здоров'я є складовою загального права на здоров'я, що забезпечується низкою міжнародних актів, таких як Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р., Європейська конвенція з прав людини 1950 року, Конвенція про права дитини, ратифікована постановою Верховної Ради Української РСР від 27 лютого 1991 р. № 789-XII, Конвенція про права осіб з інвалідністю, ратифікована Законом України від 16 грудня 2009 р. № 1767-VI35; Європейська соціальна хартія (переглянута), ратифікована Законом України від 14

вересня 2006 р. № 137-V. Ці акти підкреслюють, що кожна людина має право на найвищий досяжний рівень фізичного та психічного здоров'я. Проте, впродовж багатьох років психічне здоров'я залишалося на периферії уваги міжнародних правозахисних ініціатив, поступаючись місцем фізичному здоров'ю, що створювало суттєвий дисбаланс у розумінні та захисті прав людини.

Попри наявність вищезазначених міжнародних стандартів, захист права на психічне здоров'я на практиці стикається з численними викликами, серед яких: замовчування проблем с сфері психічного здоров'я, недостатнє фінансування забезпечення послуг у сфері охорони психічного здоров'я, відсутність довгострокових програм реабілітації, недооцінка важливості психічного здоров'я, нестача кваліфікованих фахівців [3, с.11]. Всі вказані фактори в сукупності впливають на розвиток ефективної та комплексної системи захисту права на психічне здоров'я.

Психічне здоров'я українців під час війни страждає через низку факторів. По – перше війна призводить до значних змін у повсякденному житті: люди втрачають відчуття безпеки, контроль над своїм майбутнім, а також соціальні зв'язки. По – друге, значна частина військовослужбовців, цивільні особи, що перебувають під обстрілами або окупацією, і внутрішньо переміщені особи, стикаються з посттравматичними стресовими розладами (ПТСР), депресіями, тривожними станами та іншими психічними розладами.

Держава зобов'язана забезпечити адекватний рівень захисту прав громадян, включаючи право на

психічне здоров'я в умовах воєнного стану. Сьогодні в Україні, як державі, на території якої відбувається збройний конфлікт вже впроваджує окремі механізми охорони та захисту права на психічне здоров'я. Заходами, направленими на забезпечення цього права є: організація створення мультидисциплінарних мобільних команд і груп, що відповідають за контроль бойового стресу, розробка матеріали для бойових командирів для подолання стресових ситуацій у військових підрозділах, формування мобілізаційний резерв психологів, модернізація психологічних служб складових СБО України, забезпечення їх організаційною, кадровою і матеріальною підтримкою, запуск системи «СпівДія», яка надає психологічну допомогу через молодіжні центри, простори та інші організації, впровадження електронного кейс-менеджменту у роботу надавачів соціальних послуг, впровадження нових комплексних соціальних послуг, спрямованих на формування життєстійкості та психосоціальну підтримку військовослужбовців і їхніх сімей у військових частинах Збройних Сил, затверджено Державний стандарт соціальної послуги для соціальної адаптації ветеранів, фахівцями соціальної сфери проходиться навчання за програмами «Самодопомога +», «Перша психологічна допомога», створення онлайн-сервіси та гарячі лінії психологічної допомоги, проведення тренінгу для фахівців, які працюють на передовій, реформа система психологічного забезпечення складових СБО, яка перетворюється на незалежну професійну вертикаль, забезпечено міжвідомча сумісність

психологічних служб, як у складі СБО України, так і з колегами з країн-партнерів [3, с.11].

Війна в Україні, що триває з 2014 року і перейшла в більш гостру фазу в 2022 році, привела до масового переміщення населення, втрати інфраструктури, та масових психологічних травм. Реагуючи на ці виклики, держава, міжнародні організації та громадянське суспільство розгорнули низку ініціатив, які мають вагоме значення для підтримки психічного здоров'я населення України. Напрямами таких ініціатив є Національна програма психічного здоров'я та психосоціальної підтримки, що фокусується на таких аспектах, як профілактика психічних розладів, лікування ПТСР, підтримка найбільш уразливих груп, а також інтеграція психічного здоров'я в загальну систему охорони здоров'я; психологічні гарячі лінії, які реалізуються за підтримки міжнародних партнерів, таких як UNICEF, та полягають в безкоштовних дзвінках та психологічну допомогу в телефонному режимі [4]; центри реабілітації військових і цивільних відкриті в різних регіонах країни та пропонують комплексну допомогу особам, що зазнали травматичних подій під час війни; робота з дітьми та підлітками здійснюється за підтримки UNICEF та інших міжнародних організацій, які запустили програми психологічної реабілітації та підтримки дітей та підлітків, що постраждали внаслідок війни. запустили програми психологічної підтримки для дітей, які постраждали внаслідок війни.

Окремо необхідно звернути увагу на проблемні питання охорони права на психічне здоров'я, що

викликано громадянською війною в Сирії, яка триває з 2011 року, та яка створила одну з найважливіших гуманітарних криз у сучасному світі. Окрім фізичних руйнувань, війна призвела до масових психічних травм серед населення, яке живе в постійній небезпеці. Сирійський досвід показує, що в умовах відсутності доступу до медичної інфраструктури, міжнародні організації стають основним джерелом підтримки для людей з психічними розладами. Так, Міжнародна організація з міграції (ІОМ) здійснює програми психосоціальної підтримки для внутрішньо переміщених осіб та тих, хто залишився в країні [5]. Médecins Sans Frontières (MSF) - лікарі без кордонів відкрили мобільні клініки, які працюють в зоні бойових дій, надаючи допомогу людям, які не мають доступу до стаціонарних медичних установ.

Військові конфлікти в Афганістані та Іраку також призвели до масштабних психічних травм серед населення. В умовах обмеженого доступу до медичних послуг, психічна допомога часто стає пріоритетним напрямом міжнародної гуманітарної діяльності, так були запроваджені програми ПТСР для військових. Чисельність військових зростає, тому були запроваджені нові системи оцінки психічного стану та психологічної допомоги. Програма PDHA, запущена після війни у Перській затоці, допомагає оцінювати стан військовослужбовців після повернення з війни, а з 2005 року її доповнили повторним оцінюванням через 3 та 6 місяців [6, с.56].

Україна, Сирія, Афганістан та Ірак демонструють різні підходи до вирішення цієї

проблеми, що включають залучення міжнародних партнерів, створення національних програм та розвиток місцевих ініціатив. При цьому охорона та захист права на психічне здоров'я є одним із першочергових напрямків забезпечення як з боку держави, так із з боку міжнародних організацій.

Охорона та захист права на психічне здоров'я в умовах збройних конфліктів є критично важливим аспектом міжнародного права, який вимагає від держав дотримання зобов'язань, що впливають з міжнародних норм і стандартів прав людини. Усі держави зобов'язані забезпечувати захист прав осіб, які постраждали внаслідок збройних конфліктів, і гарантувати доступ до адекватних послуг психосоціальної підтримки. Це в свою чергу, вимагає інтеграції питань психіатричного здоров'я в загальні гуманітарні програми та стратегії відновлення.

На основі вищезазначеного можемо зробити висновок, що міжнародні стандарти захисту права на психічне здоров'я під час війни включають обов'язок держав забезпечити доступ до медичних та психологічних послуг для постраждалих, що включає доступ до негайної психосоціальної підтримки для всіх постраждалих, особливу увагу до вразливих груп, таких як діти, жінки, особи з інвалідністю, створення та реалізація програм та ініціатив, які допомагають у відновленні психологічного благополуччя в період збройних конфліктів. Дотримання цих стандартів є невід'ємною частиною захисту прав людини та гарантує гуманність навіть у найбільш важких умовах, таких як війна.

Джерела:

1. Ляшко В. Вплив війни на психічне здоров'я — колосальний. / URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/vpliv-vijni-na-psihichne-zdorovya-kolosalnij-viktor-lyashko>
2. Зливков В.Л., Лукомська С.О., Федан О.В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях / В.Л.Зливков, С.О. Лукомська, О.В. Федан. К.: Педагогічна думка, 2016. 219 с. / URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/77241343.pdf>
3. Система у сфері психічного здоров'я та психосоціальної підтримки в Україні: модель 2.0. / URL: <https://howareu.com/storage/app/media/Posibnuki/2024-06-06%20ЦМ%20версія%202.0.pdf>
4. Психічне здоров'я в умовах війни: як громадські організації, підтримувані ПРООН, надають психологічну допомогу українцям / URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/news/psychichne-zdorovya-v-umovakh-viyny-yak-hromadski-orhanizatsiyi-pidtrymuvani-proon-nadayut-psykholohichnu-dopomohu-ukrayintsyam>
5. Міжнародна організація з міграції: посібник із психічного здоров'я і психосоціальної підтримки на рівні громад в умовах надзвичайної ситуації та переміщення населення МОМ, 2021. Женева / URL: https://cerebrolysin.com.ua/fileadmin/user_upload/dementia/addition/iom-mental-health.pdf
6. Лукашенко М.Ю. Актуальні напрями психосоціальної роботи з учасниками бойових дій: зарубіжний досвід. *Урядова психологія*. 2017. № 2 (21) *Юридична психологія* 2018, С. 48-58 / URL:

<https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/1837cf45-9ec6-43d1-b6da-aa09bea46ea9/content>

Ключові слова: психічне здоров'я, збройний конфлікт, міжнародні стандарти, психосоціальна підтримка, посттравматичний стрес.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор кафедри міжнародного та європейського права Андрійченко Світлана Сергіївна.

Чернявський Марк Віталійович
аспірант кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЛЬ МИРОТВОРЧИХ ОПЕРАЦІЙ ООН У ЗАБЕЗПЕЧЕНІ БЕЗПЕКИ ТА ЗАХИСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

У сучасному світі, що стикається з різноманітними викликами, такими як внутрішні та міжнародні збройні конфлікти, терористичні загрози, та кризи прав людини, миротворчі місії Організації Об'єднаних Націй (ООН) відіграють важливу роль не лише у стабілізації ситуації, але й у захисті прав людини на територіях, охоплених конфліктами. Саме вони стали невід'ємним інструментом забезпечення міжнародної безпеки та підтримки миру з моменту їхньої появи у другій половині ХХ століття.

Захист прав людини є ключовим аспектом

ГОНЧАРУК Д.Р.

Права людини та застосування штучного інтелекту у військових цілях 249

ФАСІЙ А.В.

Міжнародні стандарти охорони та захисту права на психічне здоров'я в умовах збройних конфліктів 255

ЧЕРНЯВСЬКИЙ М.В.

Роль миротворчих операцій ООН у забезпеченні безпеки та захисті прав людини під час збройних конфліктів 263

РЕДЧЕНКО Я.О.

Проблематика використання цифрових валют в міжнародних інвестиційних арбітражах 268

ДЖЕВАГА-ТРЕТЬЯКОВА С.Ю.

Правове регулювання протидії відмиванню грошей: європейський контекст 276

Секція № 4**Регіональні механізми захисту прав людини****СУРІЛОВА О.О.**

Простір свободи, безпеки, правосуддя ЄС: двадцятип'ятирічний досвід та нові виклики 284

КАЛАШЛІНСЬКА М.В.

Досвід Любліна у захисті прав людини під час кризи біженців: поведінкові чинники 290

БІРЮКОВ Р.М.

Європол як структура обміну даними в рамках міжнародного поліцейського співробітництва в Європі 296

МІЩЕНКО І.В.

Дія права ЄС у часі: регламентація та прецедентна практика 301

СЛАВКО А.С.

Рада Європи і перехідне правосуддя: у пошуках стандартів 305

АКІМЕНКО Ю.Ю.

Розвиток економічних та соціальних прав людини у контексті функціонування внутрішнього ринку ЄС 313

БЄЛОГУБОВА О.О.

Обмежувальні заходи у зовнішній політиці ЄС у відповідь на серйозні порушення прав людини 318

ДРОНОВ В.Ю.

Право на повагу до приватного та сімейного життя в африканській системі захисту прав людини 322

ВОЙТОВУСН Р.Р.

Ways to improve mechanisms for realization of state policy in the field of informational rights protection 326